

СТРУКТУРНА ОРГАНІЗАЦІЯ САМОСВІДОМОСТІ МАТЕРІ

З урахуванням сучасних наукових досліджень психології особистості материнство вивчається в аспекті задоволеності жінкою своєю материнською роллю, особистісною ідентифікацією. Самоідентичність жінки в період раннього віку дитини тісно пов'язана з її роллю матері і здатністю власного самовираження.

Ключові слова: материнство, самопізнання, самоставлення, саморегуляція.

Постановка проблеми. В даний час в Україні відбувається трансформація традиційних стереотипів репродуктивної поведінки, змінюються патерни сімейних відносин. Створення сім'ї відкладається на більш пізній вік, зменшується кількість дітей в сім'ї, дилема «дитина або кар'єра» все частіше вирішується жінкою на користь кар'єри. Коли жінка стає матір'ю, якість взаємодії з дитиною і особливості виховання багато в чому залежать від усвідомлення і прийняття ролі матері. Народження первістка, як правило, пов'язане з чималими труднощами. Це обумовлено двома основними моментами: по-перше, молоді матері, доглядаючи за дитиною, відчувають невпевненість і безпорадність; по-друге, вони виявляють деяку нерішучість, приймаючи на себе нові обов'язки і сприймаючи зміни, пов'язані з виконанням ролі матері. Від того, яким чином феномен материнства знайде відображення у самосвідомості жінки, багато в чому залежить прийняття або відчуження ролі матері. Все це змушує звертати пильну увагу на проблему материнства.

Багато вчених неодноразово підкреслювали важливість таких досліджень. Так, Б. Берні в передмові до книги «Різні лики материнства» пише: «Якщо ми хочемо зрозуміти дитячий розвиток, і переконані, що ранні роки важливі в житті дитини, тоді, ймовірно, важливо досліджувати наші уявлення про матір. Якщо ми хочемо зрозуміти розвиток людини, тоді материнство, звичайно, - важлива область досліджень» [4, с.116].

У зарубіжній психологічній літературі багато уваги приділяється біологічним основам материнства, а також умовам і факторам індивідуального розвитку його у жінки.

Вивчення материнства як психологічного феномена почалося у вітчизняній психології порівняно нещодавно, хоча дитячо-батьківські відносини завжди представляли собою актуальну проблему для вітчизняної психології розвитку (А.Я. Варга, Г.Т. Хоментаскас, Є.Г. Ейдемільер, Овчарова Р.В. та ін.). До проблеми материнства звертаються багато вчених: В.І. Брутман, В.С. Мухіна, Г.Г. Філіппова, В.А. Раміх, М.С. Радіонова, О.Р. Ворошина і багато ін. З'являються дослідження, присвячені вивченню материнства як самостійного феномена: материнство розглядалося як умова для розвитку дитини і як сукупність особистісних якостей жінки. В даний час значного розвитку отримують концепції, які розглядають материнство як особливу стадію ідентифікації, адаптації, розвитку самосвідомості жінки. Робляться спроби створення фундаментальної психологічної теорії материнства (Г.Г. Філіппова).

Проте відчувається деякий дефіцит теоретичних знань і практичних методів роботи з матерями. Виходячи з цього, виникають протиріччя: між усвідомленням у суспільстві необхідності психологічного супроводу материнства – з одного боку, і відсутністю комплексних заходів підтримки інституту материнства на стадії взаємодії матері і дитини з іншого; між потребою у вивченні материнства як особливої стадії розвитку самосвідомості жінки, з одного боку, і відсутністю достатньої інформації про структурну організацію і змістовної наповненості компонентів самосвідомості матері, з іншого.

Проблема дослідження полягає у виділенні і дослідженні взаємозалежності і змістовної наповненості структурних компонентів самосвідомості матері.

Мета статті. Теоретично проаналізувати структурну організацію самосвідомості матері.

Результати теоретичного дослідження. В культурно-історичній теорії доведено, що структура особистості людини змінюється в процесі онтогенезу. Тим часом є дані, які дозволяють припустити, що зміни структури відбуваються і всередині вікових етапів, визначаючи індивідуальний стиль і відбиваючи специфіку життєвого шляху кожної людини [3].

О.Г. Спіркін вважає, що основа самосвідомості в тому, що вона орієнтована на осмислення людиною своїх вчинків, почуттів, думок, мотивів поведінки, інтересів, свого становища в суспільстві. Самосвідомість – знання людини про саму себе. Завдяки самосвідомості людина сприймає себе як індивідуальну реальність, відокремлену від природи та інших людей. Вона стає існуючою не тільки для інших, але й для себе. Самосвідомість пов'язана зі здатністю подивитись на себе «з боку» [2].

Подібний погляд на природу самосвідомості притаманний І.І. Чесноковій. Її внесок у дослідження проблеми самосвідомості полягає в розкритті структурних елементів. І.І. Чеснокова вважає, що самосвідомість це спільність трьох сторін: пізнавальної (самопізнання), емоційно-ціннісної (самоставлення) і дієво-вольової чи регулятивної (саморегуляція). На її думку, з точки зору психологічного аналізу, самосвідомість – це складний психічний процес, суть якого полягає у сприйнятті особистістю багатьох «образів» самого себе в різних ситуаціях діяльності й поведінки, у всіх формах взаємодії з іншими людьми та в поєднанні цих образів у єдине цілісне утворення – в уявлення, а потім у поняття свого власного «Я» як суб'єкта, що відрізняється від інших суб'єктів. У результаті розгорнутих актів самосвідомості, яка стає все більш складною, в міру збільшення кількості образів, що інтегруються в уявлення і поняття про самого себе, формується все більш бездоганний, глибокий і адекватний образ власного «Я» [2].

Під самосвідомістю матері О.М. Рибаківа розуміє складний психічний процес, сутність якого складається в пізнанні та відображенні матір'ю образу "Я", емоційно-ціннісному ставленні до цього образу Я, емоційно-ціннісному ставленні до цього образу і регуляції на цій основі поведінки [4, с.117].

Н.М. Васягіна розробила структуру самосвідомості матері, в основу якої було покладено теорію розроблену І.І. Чесноковою (в яку було включено самореалізацію, самовідношення та самопізнання). Самореалізація включає саморегуляцію. Самовідношення має два підрівні: свідомий та несвідомий. Кожен з цих рівнів впливає на ставлення до виховної діяльності, до материнства, до дитини, до ролі матері, що в результаті формує самоприйняття, яке виливається в емоційно-ціннісне ставлення до себе як до матері. Самопізнання через образ "я-інші" формує саморозуміння "я-я", що в результаті складає узагальнений образ "я-мама" [1, с.15].

О.М. Рибаківа описує детально кожен підструктуру [4, с.118]. Зміст самопізнання включає уявлення жінки про себе як про матір, про якість виконання материнських функцій, способи взаємодії з дитиною, про домінуючий емоційний фон взаємодії, який інтегрується в узагальнений образ Я.

Самоставлення представляє собою специфічний вид емоційних переживань, в яких відображається відношення матері до того, що вона дізнається, розуміє відкриває про себе. Відношення матері до себе формується під впливом двох протилежних тенденцій: порівняння фактичних досягнень і рівня домагань, з одного боку, і прийняття чи неприйняття себе – з іншого, а також залежить від рівня адаптованості до ситуації [4, с. 120].

Самореалізація представлена стилями, способами, емоційним супроводом процесу взаємодії з дитиною, типом дитячо-батьківських стосунків [4, с. 121].

В дослідженні О.М. Рибаківої наведено факти аналізу кореляцій між самопізнанням та самовідношенням, які свідчать про взаємозв'язок даних структурних компонентів самосвідомості матері. Автор узагальнюючи результати аналізу кореляцій між самовідношенням і самореалізацією, звертає увагу на високу конфліктність в даній сфері. Розходження між рівнем домагань і фактичними досягненнями, несамостійність і залежність жінки, відчуття самопожертви в ролі матері тісно пов'язані з негативною самооцінкою, з внутрішньоособистісними конфліктами і актуалізацією механізмів психологічного захисту. При побудові відносин з оточуючими особливе значення набуває відчуття цінності власної особистості, уявлення про здатність викликати у інших людей повагу і симпатію, а також рівень вимог, які жінка ставить до себе [4, с119]. При формуванні самооцінки матері найбільше значимими виступають такі поведінкові характеристики, як піклування про сім'ю і дитину.

О.Г. Спіркін, на відміну від попередніх науковців, виділяє в структурі самосвідомості лише два основні компоненти: когнітивний та оцінний. При цьому оцінний компонент реалізується через таке особистісне утворення, як самооцінка. Він вважає, що самосвідомість – це не тільки пізнання себе, але й певне ставлення до себе і своїх якостей та станів, фізичних і духовних сил, тобто самооцінка. Суспільна думка відіграє значну роль у формуванні самосвідомості й самооцінки. Людина починає ставитись правильно до самої себе після того, як вона навчиться правильно ставитись до інших людей і прислуховуватись до того, як вони оцінюють її саму [2].

В. Кайгер, у свою чергу, виділяє дві групи елементів, з яких складається самосвідомість: елементарні когнітивно-оцінні структури та амбівалентні або мультівалентні за оцінками елементи. Він також стверджує, що структура самосвідомості має переважно підсвідоме існування, бо чітке й повне усвідомлення власної особистості й переживань, психічних процесів і дій вимагається від людини тільки в певних проблемних ситуаціях.

На наш погляд, цікавою є класифікація компонентів самосвідомості, запропонована І.С. Коном. Вона відрізняється від інших за критерієм диференціації структурних елементів самосвідомості. Він виділяє в структурі самосвідомості чотири компоненти: усвідомлення своєї тотожності, усвідомлення власного «Я», усвідомлення своїх психічних властивостей і певну систему соціально-моральних самооцінок. Така кількість структурних компонентів категорії «самосвідомість», які умовно виділяються, не є остаточною [2].

Умовний поділ феномену самосвідомості на різну кількість структурних компонентів не змінює сутність, зміст, функції самосвідомості, а навпаки – дозволяє науковцям більш диференційовано підходити до вивчення даного явища.

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Проаналізувавши проблему структури самосвідомості в різних теоріях, було визначено, що структурні елементи, виділені І.І. Чесноковою найповніше розкривають самосвідомість матері.

Отже, самосвідомість це спільність трьох сторін: пізнавальної (самопізнання), емоційно-ціннісної (самоставлення) і дієво-вольової чи регулятивної (саморегуляція). Самосвідомість – це складний психічний процес, суть якого полягає у сприйнятті особистістю багатьох «образів» самого себе в різних ситуаціях діяльності й поведінки, у всіх формах взаємодії з іншими людьми та в поєднанні цих образів у єдине цілісне утворення – в уявлення, а потім у поняття свого власного «Я» як суб'єкта, що відрізняється від інших суб'єктів. Особистість жінки в період раннього онтогенезу дитини, тобто у віці до трьох років тісно пов'язана з особистістю дитини, що зумовлено і біологічними і психологічними факторами. Проте під кінець цього періоду, коли особистість дитини стає самостійнішою, формується самосвідомість дитини, особистість жінки теж за логікою повинна змінюватись відповідно до ситуації. Тому стає необхідним дослідити самоідентичність матері.

Список використаних джерел

1. Васягина Н.Н. Теоретико-методологические основания субъектного становления матери в социокультурном пространстве / Н.Н. Васягина // Мир науки культуры и образования. – 2010. – №4. – с.13-16.
2. Камінська О.В. Основні характеристики самоставлення як компоненту структури самосвідомості [електронний ресурс] / О.В. Камінська // Освіта регіону. Політологія, психологія, комунікації. – 2011. – №2. – Режим доступу: <http://social-science.com.ua/article/476>
3. Максименко С.Д. Загальна психологія [електронний ресурс] / С.Д. Максименко, В.О. Соловієнко. – Міжрегіональна Академія управління персоналом (МАУП), 2000. – Режим доступу: http://pidruchniki.com/13560615/psihologiya/struktura_osobistosti.
4. Рыбакова Е.Н. Структурная организация самосознания матери. / Е.Н. Рыбакова // Журнал практического психолога. – 2008. – №2. – с. 116-122.

References

1. Vasjagina N.N. Teoretiko-metodologicheskie osnovanija sub'ektnogo stanovlenija materi v sociokul'turnom prostranstve / N.N. Vasjagina // Mir nauki kul'tury i obrazovanija. – 2010. – №4. – s.13-16.
2. Kamins'ka O.V. Osnovni harakterystyky samostavlennja jak komponentu struktury samosvidomosti [elektronnyj resurs] / O.V.Kamins'ka // Osvita regionu. Politologija, psihologija, komunikacii. – 2011. – №2. – Rezhym dostupu: <http://social-science.com.ua/article/476>
3. Maksymenko S.D. Zagal'na psihologija [elektronnyj resurs] / S.D. Maksymenko, V.O. Solovijenko. – Mizhregional'na Akademiya upravlinnja personalom (MAUP), 2000. – Rezhym dostupu: http://pidruchniki.com/13560615/psihologiya/struktura_osobistosti.
4. Rybakova E.N. Strukturnaja organizacija samosoznanija materi. / E.N. Rybakova // Zhurnal prakticheskogo psihologa. – 2008. – №2. – s. 116-122.

Резюме. С учетом современных научных исследований психологии личности материнство изучается в аспекте удовлетворенности женщиной своей материнской ролью, личностной и идентификацией. Самоидентичность женщины в период раннего возраста ребенка тесно связана с ее ролью матери и способностью собственного самовыражения.

Ключевые слова: материнство, самосознание, самоотношение, саморегуляция.

Summary. In view of modern research psychology of personality motherhood is studied in terms of satisfaction wife parent role, personality and gender identity. Self-identity of women in the early age of the child is closely linked to its role of mother and the ability to own expression. Currently, Ukraine is the transformation of traditional stereotypes reproductive behavior, changing family patterns vidnosyn. Vid how the phenomenon of motherhood will be reflected in the consciousness of women depends largely on acceptance or exclusion as a mother. All this makes us pay attention to the problem of motherhood. After analyzing the structure of the problem of identity in different theories, it was determined that the structural elements highlighted I. Chesnokova fully reveal the identity of the mother. So consciousness is a community of three parties: cognitive (self-knowledge) emotional value (self-attitude) and action-willed or regulatory (self-regulation). Self-awareness - is a complex mental process, the essence of which lies in the perception of the personality of many "images" of himself in different situations, activities and conduct in all forms of interaction with other people and combined these images into a single holistic education - the idea and the concept his own "I" as the subject, which is different from other subjects. The identity of the woman in the early ontogenesis the child is under three years is closely related to the personality of the child, and is due to biological and psychological factors. But at the end of this period, when the child's personality becomes more independent, self-formed child, person women also logically should vary according to the situation. Therefore, it becomes necessary to investigate the self-identity of the mother.

Key words: motherhood, self-knowledge, self-attitude, self-regulation.

УДК 159.923:[2-582:130.123.4]

В.О. САВУЛЯК

РЕЛІГІЙНИЙ ДОСВІД ОСОБИСТОСТІ ЯК ЧИННИК РОЗВИТКУ ЇЇ ДУХОВНОСТІ

Для сучасної академічної психології видається важливим і необхідним вивчення духовної складової людини. У статті розглянуто ті організаційні та ціннісно-нормативні характеристики релігії як соціального інституту, що створюють умови для духовного розвитку особистості. Також проаналізовано результати дослідження особистісних змін внаслідок переживання релігійного досвіду adeptів біблійного неокульту – «Церкви Ісуса Христа Святих останніх днів» (мормонів).

Ключові слова: особистість, духовність, релігійність, неокульту, метод семантичного диференціалу.

Постановка проблеми. За останні кілька років відчувається особлива потреба в релігії та розумінні її психологічних аспектів. Разом з тим росте популярність практичної психології, центральною проблемою якої є